

P O L I C Y B R I E F S E R I E S

SUOMEN VENÄJÄNKIELISET TURVALLISUUSKESKUSTELUJEN
RISTITULESSA: KAKSOISKANSALAISSUUS JA MUISTINPOLITIikka

Helmikuu 2019

OLGA DAVYDOVA-MIGUET & TEEMU OIVO

1. Siteet yhteiskuntaan ja turvallisuuteen

Yhteiskunnallinen koheesio, eheys kansallisella ja paikallisilla tasoilla on inhimillisen turvallisuuden peruselementti. Koheesiolla viittaamme erityisesti solidaarisuuden, luottamuksen sekä yhteisten etujen ja huolenaiheiden hahmottamiseen. Koheesiota ei ole kuitenkaan helppo turvata; se vaatii sosiaalisena ja poliittisena tavoitteena jatkuvaa huomioon ottamista. Lisäksi globaalit kehityskulut haastavat tämän eheyden. GLASE-hanke on käsitellyt sitä, kuinka yhteiskunnan jakolinjat heikentävät jaetun turvallisuuden tunnetta sekä alentavat sietokykyä monikerroksisia turvallisuusuhkia kohtaan. Tässä yhteydessä nousevat esiin kansalaisuuteen, kuulumiseen ja kansalliseen identiteettiin liittyvät kysymykset.

Venäjän ulkopuolella asuvat venäjänkieliset vähemmistöt ovat yleistetyksi tahtomattaan joutuneet eurooppalaisen turvallisuuskeskustelun kohteeksi. Keskitymme tässä Suomen venäjänkielisiin. Käsittelemme sitä, kuinka he asemoituvat medioituneissa keskusteluissa kaksoiskansalaisuudesta ja Venäjän maanmiespolitiikasta. Medioitumisella viittaamme mediavälitteisyyden yhä suurempaan rooliin ihmisten sosiaalisessa kanssakäymisessä, tiedonsaannissa, asioinnissa ja identiteettien muodostumisessa.

Maan venäjänkielisiin kohdistuu kaksisuuntaista Suomen **yhteiskunnasta vieraannuttavaa painetta**:

- 1) Venäjän hallinto käyttää heitä ulkopoliittikkansa välineenä.
- 2) Heidän valtionrajat ylittävät siteensä ja suhteensa asetetaan turvallisuusuhaksi sekä Venäjällä että Suomessa.

Tutkimuksemme auttaa ymmärtämään ja hallitsemaan arkoja aiheita, jotka voivat aiheuttaa näiden ryhmien yhteiskunnasta vieraantumista.

2. Keskeiset havainnot

2.1 Yhteinen maaperä verkossa

Yhtenä tutkimusaineistona olemme käyttäneet Suomen venäjänkielisten **verkkokeskusteluja ja yhteisöjä**. Keskinäisen verkostoitumisen lisäksi verkkoyhteisöjä on perustettu ja käytetty kaupallisiin, kulttuurillisiin ja identiteettipoliittisiin tarkoituksiin. Ne tarjoavat Suomen venäjänkielisille mahdollisuuden kohdata toisiaan ja hahmottaa yhteiskunnallista asemaansa. Verkkoyhteisöjen osallistujien anonymiteetti ja osallistujamäärä kuitenkin rajoittavat mielipiteiden yleistettävyyttä. Omaehtoinen viestintä osoittaa millaiset huolet aktivoivat venäjänkielisten keskusteluja ja kertoo heidän medialukutaidostaan.

- Kieleen ja maahanmuuttajaidentiteettiin perustuvat verkkoyhteisöt heijastavat käsityksiä yhteisistä asioista ja luovat tukiverkostoja, mutta toimivat vain harvoin alustana poliittiselle aktiivisuudelle.

2.2 Kansalaisuus – jäsenyys

- Arkikielessä usein 'venäläisiksi' yleistettyyn, todellisuudessa monimuotoiseen ryhmään Venäjän (kaksois-)kansalaisia, venäjänkielisiä ja venäläistaustaisia kohdistuu julkisessa

turvallisuuspoliittisessa keskustelussa poliittisesti ja ideologisesti latautuneita stereotyyppioita.

Suomessa suunniteltuja lakimuutoksia kaksois- ja **monikansalaisten virkakelpoisuuteen** ei virallisissa lausunnoissa ole suoraan perusteltu maan venäjänkielisistä johtuviksi. Tältä se kuitenkin on usein vaikuttanut venäjänkielisten näkökulmasta ja suomalaisen uutisoinnin geopoliittisen ja historiallisen kontekstualisoinnin vuoksi. Kansalaisuus on yhtä aikaa perustuslaillisen, demokraattisen ja yhteiskunnallisen jäsenyyden instituutio. Venäjänkieliset verkkokeskustelut ovat osoittaneet, kuinka uutiset kansalaisuus-kriteereiden, velvollisuuksien ja oikeuksien mahdollisesta muutoksesta otettiin vastaan signaaleina yhteiskunnan asenteiden merkittävästä muutoksesta.

Verkkokeskusteluissa kansalaisuuteen viitattiin usein välineenä liikkua valtion rajojen yli sekä asua ja työskennellä maassa vakituisesti, kun taas kansalaisuuden idealistista yhteyttä isänmaauskollisuuteen vähäteltiin vanhanaikaisena ja naiivina käsityksenä. Kansalaisuus nähtiin kuitenkin asemana, joka mahdollistaa yhteiskunnan täysiarvoisen jäsenyyden niin virallisissa, kuin epämuodollisissa yhteyksissä, kuten kollegana ja naapurina. Tämä heijastelee kansalaisuuden käsittämistä 'yhteiskunnallisena sopimuksena', joka perustuu keskinäiseen luottamukseen ja arvostukseen. Useat venäjänkieliset keskustelijat kokivat tämän luottamuksen tulleen perusteetta petetyksi, kun kaksoiskansalaisten virkakelpoisuus kyseenalaistettiin vuosien 2014 ja 2017 uutisoinnissa. Toinen yleinen tulkinta näistä aloitteista oli, että Suomessa halutaan erotella syntyperäiset kansalaiset toisarvoisista naturalisoiduista kansalaisista.

Uutistulkintoihin liittyi yleinen huoli **venäläistaustaisten leimaautumisesta** muun väestön silmissä epäilyttäväksi ja vaaralliseksi. Arjen turvattomuuden tunteeseen liittyen annettiin painoarvoa sille, miltä asiat julkisuudessa näyttävät. Tämän vuoksi myös suomalainen media on saanut kovaa arvostelua venäläisten leimaamisesta. Toisaalta vastuuministerien vastahakoisuus käsitellä monikansalaisuuteen liittyvien aloitteiden sisältöjä mediassa vuosien 2014 ja 2017 uutispiikkien aikana antoi lisää tilaa esittää pahaenteisiä teorioita. Yksinkertainen 'kansalliseen turvallisuuteen' vetoaminen ei vakuuta. Huolimatta keskusteluiden sisäänrakennetusta varautuneisuudesta politiikkaa ja mediaa kohtaan, niissä on kuitenkin toistaiseksi ilmennyt yleinen perusolettamus oikeusvaltion periaatteiden noudattamisesta Suomessa.

2.3 Venäjänkieliset Venäjän tunnepitoisten muisti- ja mediapolitiikkojen risteyksessä

- Venäjän diasporapolitiikka on kohdistunut Suomen venäjänkielisten ryhmiin sosiaalisessa mediassa. Se käyttää hyväksi historiallisen kollektiivisen muistin varaan rakentuvaa kansallista identiteettiä sekä 'venäläisen maailman' ideologiaa.

Venäjä on 2000-luvulla vahvistanut 'venäläisen diasporan' luomista sen rajojen ulkopuolella. Venäjän '**maanmieslaki**' määrittää ulkomailla asuvan maanmiehen tarkoituksellisen epämääräisesti. Tämä mahdollistaa lain tapauskohtaisen soveltamisen. Venäjän maanmiespolitiikan tarkastelu perustuu Gamlenin (2006) näkemykseen, jonka mukaan diasporapolitiikat tuottavat diasporaa ja sitouttavat politiikkojen kohderyhmiä erinäisen toiminnan kautta omiin ideologioihin ja intresseihin. Ne tuottavat ja uusintavat "kansalainen-suvereeni -suhdetta maasta muuttaneiden kanssa, ja sitä kautta hallinta muuttuu ylijarjaiseksi. Väestö tuotetaan hallittavaksi muokkaamalla ja normalisoimalla hallinnallista koneistoa ja tietoa" (Gamlen 2006, 4-5).

Esimerkiksi syksyllä 2018 järjestetyssä Venäjän maanmiesten maailmankonferenssissa painotettiin venäläisen diasporan perustumista 'perinteisten arvojen' mukaisesti etniskansallisen yhteenkuuluvuuden ympärille. Lisäksi vahvistettiin käsitystä maanmiehiin kohdistuvasta uhasta. Venäjän nykyisessä ideologiassa ulkomailla asuvat maanmiehet luovat maan rajojen yli

ulottuvan **'venäläisen maailman'**, joka kytkeytyy Venäjään ja on kielellisesti, kulttuurillisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti yhtenäinen.

Venäjän diasporapolitiikan tehokkuus perustuu useiden keinojen yhdistämiseen. Siihen lukeutuu Venäjän maanmiesjärjestöjen ja venäjänkielisten **kansalaisjärjestöjen** yhdistäminen ns. koordinaationeuvostoihin. Järjestöjen johtajia ja jäseniä sitoutetaan erilaisiin Venäjällä ja muualla toteutettaviin aktiviteetteihin henkilökohtaisesti. Internetpohjaista viestintää käytetään muun muassa muistinpoliitiikan välineenä. Sillä pyritään myös luomaan tunnetta Venäjän kansalliseen 'perheeseen' kuulumisesta. Suomen tapauksessa paluumuutto Venäjälle ei vaikuta olevan diasporapolitiikan prioriteetti. Tavoitteena on sellaisten venäjänkielisten järjestöjen luominen ja vahvistaminen, jotka voivat osallistua suomalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja edustaa venäjänkielisiä maan kansallisella tasolla sekä EU-rakenteissa. Maanmiesten verkostoihin osallisten järjestöjen odotetaan kannattavan 'venäläisen maailman' ideologiaa.

Venäjän **muistinpoliittikka** esittää nykyisen Venäjän kansan toisen maailmansodan voittajien jälkeläisten yhteisönä, ja sitä käytetään maanmiesten yhdistämiseksi. Venäjänkielisten osallistuminen Venäjän virallisten tiedotusvälineiden ympärille rakentuviin mediamaisemiin luo tunteellisen ja tiedollisen perustan heidän toiminnalleen maanmiesyhteisöissä ja heidän asuinvaltioidensa julkisessa tilassa.

Muistinpoliittikkaa hyödyntävistä tapahtumista näkyvin ja vaikutusvaltaisin on niin kutsuttu **Kuolematon rykmentti**, joka on järjestetty 9.5. voitonpäivänä Venäjällä vuodesta 2012 ja ulkomailla 2015 alkaen. Vuonna 2018 kyseinen marssi järjestettiin yli 80 maassa Suomi mukaan lukien. 'Kuolematon rykmentti' on syntynyt alun perin kansalaisaloitteena, joka pyrki tuomaan suuren isänmaallisen sodan perhemuistin voitonpäivän juhlintaan. Kansalaiset teettävät isot kuvat sotineista esi-isistään ja kävelevät niiden kanssa yhteismarsseissa ikään kuin tuoden heidät tähän päivään. Tapahtuma on saanut suuren suosion ympäri Venäjää, sitä on laajasti raportoitu virallisessa mediassa ja pysynyt kiivaan keskustelun aiheena verkkomediassa. Nämä performatiiviset marssit ovat myös jakaneet venäjänkielisiä yleisöjä. Tutkimuksessa Kuolematon rykmentti on määritetty jäljittelyliikkeeksi, joka hyödyntää ihmisten sosiaalisuutta ja medioitunutta yhteisöaktivismia. Vaikka järjestäjät ovat luonnehtineet marssia suureen isänmaalliseen sotaan liittyväksi perhemuisteluksi, tutkimuksessa on osoitettu, kuinka tuen osoittaminen ulkomailta käsin Venäjän nykyhallinnon ulko- ja identiteettipoliitikalle on keskeinen osa tapahtuman viestiä. Ulkomailla järjestettyjä marsseja on myös luonnehdittu venäläisen diasporan "kiteytymispisteiksi". Helsingissä nämä tapahtumat ovat tuoneet yhteen yli 200 osallistujaa, mikä voidaan tulkita menestykseksi.

3. Keskeiset huomiot

- Kaksoiskansalaisuuden yhdistäminen mediassa turvallisuuspoliittiseen keskusteluun luo jännitteitä ja epävarmuutta vieraannuttaen Suomen venäjänkielisiä yhteiskunnasta.
- Lakimääräisten oikeuksien ja velvollisuuksien lisäksi kansalaisuus on vertautunut venäjänkielisten keskuudessa yhteiskuntasopimukseen, jonka suomalaiset viranomaiset voivat rikkoa osoittamalla kohtuutonta epäluottamusta.
- Läpinäkyvä viestintä ja dialogi edistävät yhteiskunnallista koheesiota
- Ajankohtainen geopoliittinen tilanne on korostanut venäjänkielisten koettuja ja todellisia haavoittuvuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Heidän tapauksensa on malliesimerkki Euroopan monikulttuuristen yhteiskuntien kohtaamasta hybridihahasta.

Venäjän diaspora- ja muistinpolitiikat yhdistettynä internet-pohjaiseen mediateknologiaan pyrkivät sitouttamaan Venäjän ulkopuolella asuvia venäjänkielisiä Venäjään. Tämä voi kasvattaa jännitteitä Suomen yhteiskunnassa.

Suosituks

- monipuolistaa ja laajentaa keskustelua toisesta maailmansodasta, siihen liittyvistä muistinpolitiikoista ja niiden muutoksista. Keskustelu historiasta ja toisen maailmansodan merkityksestä on jakautunut kielellisten, kansallisten ja ideologisten linjojen mukaan;
- huomioida ja tukea venäjänkielisten järjestöjä sekä lisätä heidän osallistumistaan suomalaiseen kansalaisyhteiskuntaan;
- kehittää ja monipuolistaa Suomessa tuotettua totuudenmukaista ja interaktiivista mediamaisemaa venäjän kielellä;
- syventää ymmärrystä Suomen venäjänkielisten sisäisestä monimuotoisuudesta;
- syventää ymmärrystä kansalaisuuteen, yhteenkuulumiseen ja -kuulumattomuuteen sisältyvästä toimijuuden muotoutumisesta.

Kirjoittajat

Olga Davydova-Minguet (FT) on kulttuurin tutkija Itä-Suomen yliopistosta. Hän toimii tällä hetkellä apulaisprofessorina Karjalan tutkimuslaitoksella

Sähköposti: olga.davydova-minguet@uef.fi

Teemu Oivo (YTM) on yhteiskuntamaantieteen tohtorikoulutettava Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitokselta

Sähköposti: teemu.oivo@uef.fi

Glase-tutkimushanke pähkinäkuoressa

Nimi	Globaalin turvallisuuden monikerroksiset rajat
Johtaja	Professori James Scott, Itä-Suomen yliopisto +358 50 366 0653 / james.scott@uef.fi
Kesto	2016–2019
Kotisivu	https://glase.fi/
Hanke lyhyesti	GLASE on monitieteinen tutkimushanke, jota toteuttavat Itä-Suomen, Helsingin ja Oulun yliopistot sekä Rajavartiolaitoksen Raja- ja merivartiokoulu. Glase pureutuu globaalin turvallisuusympäristön muutoksiin, arvioi muutosten yhteiskunnallisia haasteita ja etsii keinoja vastata näihin haasteisiin. Tarkastelemme mm. EU:n ja Venäjän toimijuutta, valtioiden muuttuvaa roolia turvallisuuden tuottamisessa, hyvinvointivaltion muutosta, maahanmuutto- ja integraatiopolitiikkaa, yhteiskunnan eheyttä ja arjen turvallisuus- ja uhkakäsityksiä.
Tutkimusteemat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rajat ja turvallisuuden muuttuvat mittakaavat (johtajana professori Anssi Paasi, Oulun yliopisto) 2. Suomi, EU & Euroopan lähialue: paikalliset ja kansainväliset turvallisuusympäristöt (professori Ilkka Liikanen, Itä-Suomen yliopisto) 3. Muuttoliike, arjen turvallisuus ja suomalaisen yhteiskunnan resilienssi (professori Laura Assmuth, Itä-Suomen yliopisto) 4. Institutionaalinen valmius suomalaisessa yhteiskunnassa (professori Pauli Kettunen, Helsingin yliopisto)
Yhteyshenkilö	Professori Kimmo Rentola, Helsingin yliopisto +358 40 039 8747 / kimmo.rentola@helsinki.fi

TUTKIMUSTA RAHOITTAÄ SUOMEN AKATEMIAN STRATEGISEN TUTKIMUKSEN NEUVOSTO